

СОЦІАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА СЕЛА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Морозова Г.С., к. е. н., ст. викладач

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

У статті проаналізовано тенденції розвитку об'єктів соціальної інфраструктури сільської місцевості Харківської області, досліджено вплив соціальної інфраструктури на сталість розвитку сільськогосподарських підприємств

Progress of objects of social infrastructure of rural locality of the Kharkiv area trends are analysed in the article, investigational influence of social infrastructure on constancy of development of agricultural enterprises

Постановка проблеми. Однією з найважливіших передумов сталого розвитку сільськогосподарських підприємств є функціонування та розвиток об'єктів соціальної інфраструктури села. Вона не тільки дозволяє безпосередньо поліпшити якість життя селян, а й допоможе досягти іншої мети, яка поставлена перед сільським господарством. Соціальній інфраструктурі відведена роль задоволення загальнолюдських запитів, пов'язаних з життєдіяльністю, проживанням у сільській місцевості, забезпеченням належних умов праці, відпочинку, культурно-освітнього рівня, споживання матеріальних благ, що в цілому є запорукою добробуту, благополуччя, розвитку головної продуктивної сили суспільства – людини.

Сучасний соціально-економічний стан сільського господарства та аграрного сектора економіки загалом є критичним, що спричиняє дестабілізацію всього народногосподарського комплексу країни. Проблема занепаду соціальної інфраструктури села дуже актуальна на сьогоднішній день, а тому в умовах кризи виникає потреба детального дослідження та визначення всіх економічних і соціальних чинників, які так чи інакше впливають на розвиток сільськогосподарських підприємств і сільського господарства країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складність і множинність вищенаведеної проблеми, що нагромадилася в соціальній сфері і не знайшла ефективного вирішення за роки реформ, викликала значний інтерес вчених і практиків до глибокого наукового аналізу галузей, що забезпечують життєдіяльність населення. У працях І. Лукінова, П. Саблука, В. Гончаренко, М. Хорунжого, Г. Мостового, М. Корецького та багатьох інших вчених розкриваються різні аспекти територіального регулювання розвитку соціальної інфраструктури на селі. Недостатньо вивченими залишаються питання впливу тенденцій розвитку соціальної інфраструктури на сталість розвитку сільськогосподарських підприємств, на що і спрямована дана наукова стаття.

Постановка завдання. В зв'язку з цим, метою статті є статистичне дослідження тенденцій розвитку об'єктів соціальної інфраструктури сільської місцевості Харківської області та їх вплив на сталість розвитку сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інфраструктура – це сукупність складових частин якого-небудь об'єкта, які мають підпорядкований

допоміжний характер та забезпечують умови для нормальної діяльності об'єкта загалом.

В інфраструктурі села виділяють виробничу і соціальну складові. У сучасних умовах досягнення високих техніко-економічних показників виробництва неможливе без збалансованого розвитку як основного виробництва, так і виробничої та соціальної інфраструктури.

У найзагальнішому розумінні соціальна інфраструктура представлена сукупністю об'єктів, що забезпечують задоволення потреб населення шляхом надання благ та опосередковано впливають на ефективність суспільного виробництва через основну продуктивну силу – людей.

Найвагомішу частку в соціальній інфраструктурі на селі займає житлово-комунальне господарство, яке об'єднує в собі: житловий фонд, ресурсну базу, організаційно-технологічну базу та нормативно-правову базу.

Динаміка розвитку житлового фонду Харківської області, забезпеченості населення житлом демонструє позитивну тенденцію до збільшення загального житлового фонду області, але досить повільними темпами. Так, житловий фонд області на початок 2010 р. становив 63254,6 тис. м² загальної площі, що на 5,6% більше від рівня 2000 р. Житловий фонд міських поселень у 2009 р. становив 49592,7 тис. м² (78,4%), сільської місцевості – 13661,9 тис. м² (21,6%). Відзначимо, що площі сільського житлового фонду включно до 2007 р. зменшувались, і лише за останні два роки дослідження збільшилися, перевищивши рівень 2000 р. лише на 0,2%.

Процедура приватизації майна охопила як міський, так і сільський житловий фонди, в результаті якої значно збільшилися площі житлового фонду приватної форми власності та швидко скоротився житловий фонд державної і комунальної форм власності. Якщо дослідити питому вагу приватного житлового фонду сільської місцевості в загальній його структурі, то у 2009 р. вона дорівнювала 96,8%. Це пов'язано з тим, що в більшості випадків селянське житло будувалося за рахунок громадян.

Розглядаючи проблему благоустрою сільських населених пунктів відмітимо, що благоустроєними населеними пунктами вважаються такі, які мають централізоване водопостачання та каналізацію, а саме міста, селища міського типу та сільські населені пункти, в яких водопроводи й окремі водопровідні мережі відпускають воду населенню та на комунально-побутові потреби централізовано, а каналізації здійснюють централізоване відведення стічних вод з житлових будинків та комунально-побутових підприємств.

Аналізуючи стан благоустрою в сільській місцевості Харківської області за 2000-2009 рр., можна сказати, що за досліджуваний період зменшилася кількість селищ міського типу і сільських населених пунктів, забезпечених водопроводом, на 2 та 14,2% відповідно, а також каналізацією – на 2,6 та 20,3%. Це, в першу чергу, пов'язано зі складністю та відсутністю коштів на утримання водопровідної та каналізаційної мережі. При цьому збільшилася кількість селищ міського типу та сільських населених пунктів, забезпечених природним та зрідженим газом – на 5,4 та 32,3% відповідно. Тож благоустрій сільського житлового фонду значно відстає від рівня комфортабельності жи-

тла в місті.

Проте, незважаючи на певні негативні тенденції в благоустрої сільських населених пунктів Харківської області, були зафіксовані й певні позитивні зрушення. За весь період дослідження підвищилася питома вага загальної житлової площі, обладнаної водопроводом, – на 3,8%, каналізацією – на 4,1%, центральним опаленням – на 5,3% та газом – на 2,7%.

Газифікація сільських населених пунктів є одним з пріоритетних завдань відродження села. Економічна роль газифікації полягає не тільки в тому, що докорінним чином змінюється сільський побут, а й у тому, що вводиться інша система опалення приміщень. Однак, на сучасному етапі газові мережі прокладені в основному по центральних вулицях населених пунктів, інші споживачі не одержують цих послуг через відсутність коштів на придбання необхідних матеріалів та виконання робіт, особливо це стосується пенсіонерів.

Отже, розглядаючи житловий фонд як складову соціальної інфраструктури села, через призму забезпечення сталості розвитку сільськогосподарських підприємств, слід зазначити, що важливу роль у стимулюванні працівників відіграє забезпечення власним житлом. Особливо це питання актуальне для молодих спеціалістів – випускників ВНЗ, які тільки-но починають трудову діяльність і не мають у розпорядженні достатньо коштів, які дозволили б задовольнити цю потребу. У разі надання житла за місцем роботи підприємство водночас вирішує питання соціального захисту своїх кадрів і досягає ефекту, коли у довготерміновій перспективі працівник бачитиме можливість покращання якості власного проживання через зростання ефективності функціонування фірми-працедавця. Завдяки дії такого мотиваційного механізму трудові ресурси докладатимуть максимум зусиль для забезпечення розвитку й успіху підприємства.

В сучасних умовах агропромислове виробництво потребує не тільки вдосконалених технічних засобів, впровадження нових технологій, інвестиційних ресурсів, а й постійного розвитку головної рушійної сили суспільства – людини. Вона повинна мати високий загальний рівень культури, спеціальних знань, високу кваліфікацію.

Система народної освіти в Україні є єдиним комплексом послідовно пов'язаних між собою ланок виховання і навчання. Першою ланкою системи освіти є дошкільне виховання. Аналіз розвитку мережі дитячих садків в сільській місцевості Харківської області дозволив констатувати факт, що на початок 2010 року функціонували 261 постійний дошкільний заклад, якими було охоплено 9,2 тис. дітей. За останні дев'ять років дослідження по сільській місцевості Харківської області спостерігається зниження кількості дитячих дошкільних закладів порівняно з 2000 р. на 29,5% та кількості дітей у них – на 37,0%. Наприклад, якщо у 2000 р. кількість дітей у дошкільних закладах сільської місцевості Харківської області становила 7,4 тис. осіб, то у 2009 р. цей показник був меншим на 10,8% і дорівнював 6,6 тис. осіб. Це пов'язано, по-перше, з міграцією молодих сімей з маленькими дітьми до міст, по-друге,

зі старінням сільського населення, а по-третє, з важкими економічними умовами: батьки багатьох дітей не в змозі оплатити перебування дитини в дитячому садку.

В основному дитячими дошкільними закладами забезпечені крупні сільські населені пункти, тоді як у малих селах ця проблема залишається невирішеною.

Другою ланкою в системі освіти виступають загальноосвітні школи. У сільській місцевості регіону у зв'язку з демографічною кризою під загрозою опинилася мережа загальноосвітніх навчальних закладів. Відповідно, постає проблема якості освітніх послуг, їх фінансування та працевлаштування педагогічних працівників через скорочення ставок.

Аналіз розвитку мережі загальноосвітніх навчальних закладів у Харківській області за 2000- 2009 рр. свідчить, що мережа цих закладів освіти за останні дев'ять років зменшилася порівняно з 2000 р. на 8,7%. Зменшилася також і чисельність учнів, яких охоплюють загальноосвітні навчальні заклади, з 372,6 тис. осіб у 2000 р. до 234,2 тис. осіб у 2009 р.

Спадна динаміка характерна і для загальної кількості вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації. За весь період дослідження їх кількість зменшилася на 15,4% – з 39 одиниць у 2000 р. до 33 у 2009 р. Через демографічну кризу зменшилася також і чисельність студентів, які навчались у вищезазначених навчальних закладах. Найбільший спад був зафіксований у 2009 р. порівняно з попереднім роком – на 4,6 тис. осіб. У цілому ж за весь досліджуваний період чисельність студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації зменшилася на 8,4 тис. осіб.

Стосовно вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації слід зазначити, що розпочинаючи з 2005 р., їх кількість залишалася незмінною – 37, що на 2,8% більше, ніж у 2000 р. До 2007 р. включно збільшувалась і чисельність студентів цих закладів, після чого був зафіксований спад до 244,7 тис. осіб, що на 38,5% більше від рівня 2000 р. У зв'язку із цим заповнюваність студентами вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації також збільшувалась до 2007 р. досягнувши свого максимуму – 7102,7 осіб. Подальший спад був суттєвим, зменшення зазначеного показника відбулось до рівня 6613,5 осіб з розрахунку на один вищий навчальний заклад III-IV рівнів акредитації.

У структурі соціальних галузей домінуюче місце в забезпеченні відтворення сільського населення належить охороні здоров'я, фізичному розвитку і спорту. Саме ці сфери здійснюють найважливіший вплив на стан здоров'я сільських жителів. Злободенною проблемою сьогодні є смертність населення у працездатному віці, яка негативно впливає на процес відтворення і формування людського капіталу на селі.

У процесі дослідження виявлено, що мережа лікувальних закладів Харківської області зберігає тенденцію до скорочення. Їх кількість у 2009 р. знизилася на 32,6% порівняно з 2000 р. Кількість лікарів усіх спеціальностей

збільшилася на 4,0%, тоді як кількість середнього медичного персоналу, навпаки, зменшилась на 17,2%.

Ринкові відносини поступово втручаються у сільську медицину, що виявляється в збільшенні числа платних послуг населенню. Але все-таки кількісні показники розвитку медицини не супроводжуються якісними змінами, скорочується кількість лікувальних ліжок – на 13,1% порівняно з 2000 р. Негативна ситуація в сільській місцевості також пов'язана з тим, що, незважаючи на збільшення кількості лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів у 2009 р. порівняно з 2000 р. на 68,5%, в основному вони розміщені у районному центрі і віддалені села не отримують своєчасно медичної допомоги.

Висновки. Отже, демографічну ситуацію на селі, особливо в депресивних, вимираючих селах, можна поліпшити тільки створивши сприятливе життєве середовище. Воно включає в себе стан довкілля, розвинуту соціальну інфраструктуру, забезпечення сільських жителів високопродуктивними робочими місцями, які б за оплатою, престижністю відповідали робочим місцям, створеним у містах. Таким чином, соціальна інфраструктура відіграє важливу роль у формуванні сприятливого життєвого середовища на селі та забезпеченні сталості розвитку сільського господарства в цілому. Розвиток соціальної інфраструктури передбачає створення й фінансову підтримку закладів культури, освіти, охорони здоров'я, розбудову житлово-комунального комплексу тощо. Завдяки соціальній діяльності підприємства, спрямованій на поліпшення умов праці й відпочинку, забезпечення своїх працівників житлом, організацією освітнього та виховного процесу їхніх дітей тощо відбудуватиметься зацікавлення працівників у результатах власної діяльності. Тому в умовах трансформаційних змін, які відбуваються на селі, пріоритетного значення набувають проблеми розробки механізму ефективного фінансування діяльності об'єктів соціальної інфраструктури.

Література:

1. Корецький М.Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: [монографія]. – К. : Видавництво УАДУ, 2002. – 260 с.
2. Мостовий Г.І. Агробізнес: державне регулювання: [монографія]. – Х. : Основа, 2002. – 300 с.
3. Хорунжий М.Й. Аграрна політика: [навч. посіб.] / М.Й. Хорунжий. – К. : КНЕУ, 1998. – 240 с.
4. Стратегічні напрями розвитку агропромислового комплексу України / [за ред. П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселка]. – К. : ІАЕ, 2002. – 60 с.
5. Олійник О.В. Економічний механізм сталого розвитку сільськогосподарських підприємств: [монографія]. / О.В. Олійник, Г.С. Морозова. – Х. : «Місьдрук», 2012. – 272 с.